

ATEISM, POSTMODERNISM, BEYONDISM

RADU CERNĂTESCU

Atheism, postmodernism, beyondism. The article is trying to answer to the question what is postmodernism, and especially how and why should it be overcome? In first, the postmodernism must be overcome because it offered to man a religion without religiosity, a superman without a term of comparison, and gods without glory and sense. Secondly, the postmodernism is reproached for reversing the meaning of *beyond*, the word on which postmodernists have built their sand castles, reversing its meaning and transforming it into an *here* immanent and atheistic. The solution proposed by the author to overcoming the postmodern impasse is just emanating from this concept of *beyond*, which can also be seen as a relocation of man in mystery and transcendence. Beyondism means, as a philosophical concept and solution, not only presence in the everyday reality, but also a promise for absence and openness to mystery. In other words, with Heidegger's terminology, the opening of Dasein is not just *to here (Das da)*, but to beyond and universality.

Keywords: postmodernism; atheist metaphysics; disneyfication; religion without religiosity; beyondism

O maladie spirituală bânuie postmodernitatea: ateismul. Îl regăsim la toți teoreticienii postmodernismului care cereau, precum Derrida, vigilență la „prejudecățile teologiei”, prejudecăți venite nu doar dinspre religie, dar mai ales – spune Derrida – dinspre insidioasa „metafizică, chiar și atunci când ea se declară a fi atee [*sic!*]”¹. În *La Condition postmoderne* (1979), Lyotard nu uită să strecoare aprecierile lui despre marxism, laudându-l, ca în „socialismul umanist” al lui Althusser, pentru delegitimarea societăților tradiționale și aducerea gândirii pe care ele o reprezentau într-un mirific prezent. De la Lyotard și Foucault, până la Barthes și Baudrillard, de la Lacan și Deleuze, până la Derrida, Marx ne apare livrat ca ultimul Mesia, iar marxismul ca patrimoniul întregii umanități: „Cine vrea să știe, o știe, sau poate nu, toți oamenii de pe întregul pământ sunt azi, într-un fel sau altul, moștenitorii lui Marx și ai marxismului”².

Se pune, așadar, întrebarea ce *joint* i-a reunit pe acești onorabili universitari, îmbătându-i cu iluziile ateismului? Unii spun³ că de vină ar fi ADN-ul lor filosofic,

¹ J. Derrida, *Of Grammatology*, ediție adăugită, trad. G. Spivak, Johns Hopkins Univ. Press, 1997, p. 323, n3.

² J. Derrida, *Spectres de Marx*, Paris, Galilée, 1993, p. 151.

³ V. C. Koelb (editor), *Nietzsche as Postmodernist: Essays Pro and Contra*, State Univ. of New York Press, 1990, îndeosebi D.B. Bergoffen, *Nietzsche's Madman*, p. 57–74.

din analize rezultând descendența lor din nebunul lui Nietzsche, cel care striga pe străzi: „*Gott ist tot!*”. Iar trăsăturile datorate ADN-ului nietzscheian nu se opresc aici. Nebunul mai spunea ceva. Un fel de îndemn luciferic la paricid: „trebuie să devenim noi înșine zei pentru a părea cel puțin demni de uciderea lui Dumnezeu”⁴. Vanitatea luciferică sintetiza aici întregul parcurs al omului postmodern. De la *Übermensch*-ul modernității la acel *petit dieu* aplaudat de Roland Barthes în *Fragments d'un discours amoureux* (1977), mic dumnezeu căruia am fost chemați să-i ridicăm sanctuare de hârtie și să îi dedicăm icoane de pixeli pe pereți într-o *religie fără religiozitate*. Cât despre iluminarea pe care ne-a promis-o gândirea postmodernă, ea a fost mereu amânată, diluată, refuzată, devenind un fel de *retard de signe*, cum spune același Barthes. Suntem, așadar, într-o „religie fără religiozitate” (Derrida), visul oricărui Iluminism secular, din care Dumnezeu trebuia evacuat pentru a face loc nebunului nietzschean, cel care se crede o *résorption de Dieu* (Barthes).

La deconcentrarea lumii divine a contribuit din plin și adorarea zeului Gadget. Cu căștile *wireless* pe urechi, omul nu mai poate înțelege ce spune, profetic, Hamlet, că „*time is out of joint*” (*Hamlet*, I, 5). Da, timpul nu mai e *la locul lui* fiindcă nici zeii nu mai sunt la locul lor. Ne-o dovedește faptul că gândirea laicizată nu mai are nicio utopie de devorat, niciun mit de demantelat. Trăim drama umanismului ateu, în care până și literatura moare de plictis, fiindcă imaginația nu se mai poate ridica mai sus de *Mimând orgasmul social* (1999) sau de *Floarea de menghină* (2009) – am citat două din volumele premiate de Uniunea Scriitorilor și, deci, alese pentru a fi *brain forming*-ul generațiilor de tineri poeți...

„*Ni maturation, ni crise, ni même agonie*”, descrie Derrida postmodernitatea. Adică, un plictis cronicizat, iscat, în principal, dintr-o demotivare metafizică. Dacă existențialismul și fenomenologia se mai revendicau, prin Jaspers, Berdiaev, Shestov, Troyat, de la o exegeză teistă, invincibilul postmodernism doarme plictisit de propria-i anticruciadă. A obosit și *Gândirea nomadă* a omului postmodern, pe care o adula Deleuze în articolul cu același titlu, din 1973, în care făcea din Marx heraldul noii culturi, iar din Nietzsche, vestitorul noii contraculturi. Într-un cuvânt, trăim o relativizare a reperelor care a dus la atomizarea sentimentului religios și la formulări de genul lui John D. Caputo: „Elohim este *cool*, Yahwe este un ghem de nervi”⁵. Filosoful, cred, voia să surprindă aici un fel de mesianism *bifrons*, cu polițistul bun și polițistul rău în rolul lui Dumnezeu. În rest, din religie, postmodernitatea nu a înțeles mai mult decât un joc de lego pentru copiii lui *Übermensch*. Lor, atunci când nu îi pune să învețe gramatica, Caputo li se adresează cu îndemnuri ca pentru copiii cu retard: „Faceți ce puteți, că doar știți că Dumnezeu face restul. Fiindcă el este Totul”⁶.

A venit vremea, spun tot mai mulți filosofi, să dăm glas marginilor și să creionăm o nouă sensibilitate, a omului ne(o)-modern. Una a rezistenței, a celor care nu își găsesc locul într-o cultură fără mister și fără transcendența care așteaptă dincolo de marginile ființei.

⁴ Fr.W. Nietzsche, *Die fröhliche Wissenschaft*, Aphor. 125.

⁵ J.D. Caputo, *The Weakness of God...*, Indiana Univ. Press, 2006, p. 115.

⁶ *Ibidem*, p. 342.

DAR, TOTUȘI, CE ESTE POSTMODERNISMUL?

Postmodernismul încă mai bântuie galaxia Gutenberg sub multiplele lui deghizări, fapt care îl face nu doar greu de fixat într-o definiție general valabilă, dar și greu de ucis. Căci unul este postmodernismul văzut din perspectiva omului simplu, care și-a ridicat templul la Mall, și altul este postmodernismul universitarului care nu mai poate să doarmă decât cu cartea lui Fredric Jameson sub cap: *Postmodernism, or, The Cultural Logic of Late Capitalism* (1991). Concluzia marxistului Jameson este că postmodernitatea ar fi o decalcifiere a umanismului, un fel de rahitism al istoriei, un rău necesar de care ne putem trata cu teorii și alte frecții la piciorul de lemn. Pe de altă parte, profesorul Brian McHale, cel din *Postmodernist Fiction* (1987), încearcă să ne convingă că postmodernismul nu face decât să păstreze fascinația ficțiunii, făcând din „Evanghelia după Realitate” un fel de unic adevăr etern. În această metarealitate a cotidianului, *înalta cultură* a fost chemată să rescrie toate basmele și miturile omenirii, eventual în forma unor desene animate. Bunăoară, ca penibilele rețete de succes *Shrek* ori *SpongeBob*...

Văzut din cosmosul literar, postmodernismul pare ca un pilot kamikaze trimis să apere tot ce a mai rămas din marele imperiu al clasicismului. Un pilot care zboară însă fără busolă și cu grave tulburări de memorie, ca eroul lui Ruth Ozeki din *A Tale for the Time Being* (2013), trimis să îl învețe principiile shintoismului pe Captain America. Altfel spus, postmodernismul nu mai poate fi salvarea realității prin literatură, fiindcă literatura însăși nu mai este decât o literaturizare a ei, o utopie a imanentismului împachetată într-un discurs paralel cu așteptările ontologice ale cititorului. Literatură care nu-și mai poate atrage vizitatorii decât prin jocurile de limbaj și printr-un agreabil foc de artificii menit să infuzeze ficțiunea în venele anemiceii realități.

RELIGIE ȘI DISNEYFICAȚIE

David Lyon a încercat să explice relația dintre postmodernism și religie în cartea *Jesus in Disneyland: Religion in Postmodern Times* (2000). Metafora centrală, „Isus la Dineyland”, se vrea aici un semnal de alarmă, o denunțare a conceptului postmodern de religie fără religiozitate, cel care a făcut din pelerinajele la Lourdes, Fatima sau Santiago de Compostela un pelerinaj în masă la Disneyland, din California sau din Paris. Centrul lumii ar trebui să fie în afara ei, admitea până și Wittgenstein (cel din *Tractatus Logico-Philosophicus*, 1922), iar religia trebuia să fie ghidul care îl călăuzește pe om până dincolo de realitatea mundană. Ce se întâmplă însă dacă transformi hiperrealitatea în centrul lumii și aduci adevărurile eterne în „cușca de fier a realității” (Max Webber)? Răspunsul îl vedem în jurul nostru, în această *disneyficație* cu proporții de masă, prin care se împlinește apoteotic secularizarea începută de Iluminism. În opinia lui Lyon, reabilitarea religiei ar trebui să vină nu

atât dinspre universul credinței, erodat de consumerism și raționalism, cât dinspre cel al culturii. Literatura încă poate cultiva un gust al transcendenței, fie și cu riscul ca îngerii și arhanghelii să fie confundați cu oștirile din *Stăpânul inelelor*.

DEPĂȘIND POSTMODERNISMUL PRIN EL ÎNSUȘI

Cum depășim postmodernismul? În opinia mea, printr-o radicală reconsiderare a ideii de transcendență, deja pusă în discuție de John D. Caputo și Michael J. Scanlon în volumul lor cu titlu sugestiv: *Transcendence and Beyond*⁷. Folosirea lui *dincolo* (*beyond*) ca un concept filosofic poate amorsa o nouă mișcare filosofică, readucând în discuție ideea lui Derrida de „transcendere a transcendenței”. Numai că, spre desosebire de conceptul „*plus de transcendence*” folosit de Derrida, această nouă căutare a lui *dincolo* ar avea un sens invers, amintindu-ne că postmodernismul și-a clădit castelele de nisip pe un *dincoace* pretins a fi un alt unghi de vedere al lui *dincolo*. E nevoie, așadar, de o mai clară definiție a granițelor transcendenței. Doar așa putem face din „metafizica de dincolo de metafizică” un nou început și o relocare a omului în mister și transcendență. Căci existența umană nu înseamnă doar prezență în cotidian, ci și absență, deschidere înspre mister, nu doar eviscerarea lui. Altfel spus, cu terminologia lui Heidegger, deschiderea *Dasein*-ului nu este doar înspre *aici* (*Das Da*), ci prin *aici* înspre *dincolo* și universalitate.

Până la un punct, toată terminologia asta filosofică poate părea un ludic joc de limbaj, iar zâmbetul pe care îl întrevăd pe buzele tale, cititorule, dragă, nu face decât să accentueze lipsa de gravitate pe care o oferă postmodernitatea. Așadar, să fim serioși, filosofia poate și are posibilitatea ca, spălându-se pe mâini de paricidul prin care postmodernitatea a tranșat basmele și miturile, să repună măcar acum, în al doisprezecelea ceas, în discuție conceptul de transcendență lăsat în urmă de insurecția concretului. Un concret ateu care a urcat cotidianul pe pedestal și i-a pus eticheta de *transcendență a transcendenței*. Care nu este decât cea mai simplistă interpretare a lui *dincolo*.

Fără să o conceptualizăm aici, soluția întrevăzută de Caputo și Scanlon ne propune prin acest *beyond*, de ce nu?, un *beyondism* sistemic, ca o soluție a depășirii postmodernismului prin el însuși. În acest caz, renaturarea transcendenței nu ar mai fi doar o dezmarginire a gândirii despre *dincolo*, dar și un salt al culturii până *dincolo* de postmodernism.

⁷ v. J.D. Caputo, M. J. Scanlon (eds.), *Transcendence and Beyond*, Bloomington, Indiana University Press, 2007, în special cap. Do We Need to Transcend Transcendence?, p. 1–16.